

Groenewold

Adviesbureau voor
Milieu & Natuur

Nader onderzoek huismus en vleermuizen Husselsesteeg 22 Putten

Opdrachtgever	Hussel Project BV Husselsesteeg 32 3881 LW PUTTEN
Contactpersoon	Bert Vastenburg vastenburgbert@gmail.com

Uitvoering	Groenewold Adviesbureau voor Milieu & Natuur	
	Dossiernummer	2019-135
	Versie	Jun.20-v1 CONCEPT
	Behandeld door	Lex Groenewold
	Datum	12 juni 2020

Inhoudsopgave

1	Aanleiding en doel	3
2	Beschrijving situatie	3
2.1	Omschrijving gebied	3
3	Aanpak nader onderzoek	4
3.1	Gewenste ontwikkeling	4
4	Mogelijke effecten sloop voor vleermuizen.....	4
4.1	Gewone dwergvleermuis	4
4.2	Vleermuisprotocol.....	6
4.3	Locatiebezoeken	6
4.4	Conclusie vleermuizen.....	7
5	Mogelijke effecten sloop voor de huismus.....	8
5.1	Ecologie huismus.....	8
5.2	Effecten sloop dubbele woning op de huismus	9
5.3	Huismusnesten.....	9
5.4	Aanvullende bezoeken huismus	9
5.5	Functionele leefomgeving	10
5.6	Onderbouwing sloop woning en schuur	10
5.6.1	Wettelijk belang en andere oplossingen.....	10
5.6.2	Inrichting.....	10
5.6.3	Werkwijze	11
5.7	Mitigerende maatregelen	11
5.8	Ecologisch werkprotocol	12
6	Conclusies en aanbevelingen	14
6.1	Algemeen	14
6.2	Huisumus	14
6.3	Vleermuizen.....	14
6.4	Ecologisch werkprotocol	14
7	Advies.....	15
8	Literatuur	16
	Bijlagen.....	16

Bijlagen

1. Overzicht situatie
2. Foto's plangebied
3. Voorbeeld voorzieningen

1 Aanleiding en doel

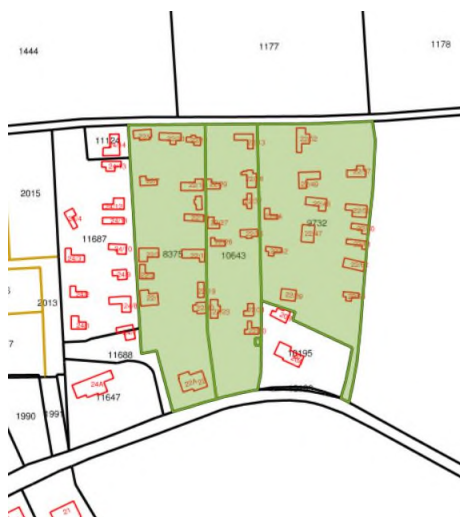
Initiatiefnemer heeft een aanvraag in voorbereiding voor realisatie van 35 nieuwe woningen aan de Husselsesteeg 22 in het buitengebied van Putten. Voor de uitvoering is een quickscan natuur uitgevoerd. Hieruit bleek dat er waarschijnlijk huismussen broeden in de te slopen woningen. Ook kan de aanwezigheid van vleermuizen niet op voorhand worden uitgesloten. Daarom is nader onderzoek noodzakelijk.

Adviesbureau Groenewold Milieu & Natuur is gevraagd dit onderzoek uit te voeren.

2 Beschrijving situatie

2.1 Omschrijving gebied

Een overzicht van de situatie is weergegeven op de figuren in de bijlage en hieronder. Het betreft een recreatieterrein met verblijfsrecreatie en twee woningen aan de Husselsesteeg 22 te Putten. De caravans en chalets worden verwijderd. Plan is in totaal 35 nieuwe woningen te realiseren. Het gaat dan om 10 tiny houses, 11 tussenwoningen, 6 eindwoningen, 4 tweekappers en 4 vrijstaande woningen. Ook de 2 bestaande woningen worden vervangen door nieuwe. In totaal dan 37 woningen. Uit de quickscan moet blijken of de sloop en de nieuwbouw gevolgen kan hebben voor beschermde natuurwaarden.

3 Aanpak nader onderzoek

Op basis van een aantal locatiebezoeken gericht op huismussen en vleermuizen is de planlocatie nader onderzocht. Er is bekeken welke functie het plangebied heeft en welke effecten zijn te verwachten door de sloop van de woningen. Ook is gekeken of en wat voor mitigerende maatregelen noodzakelijk en mogelijk zijn.

Het onderzoek moet onderbouwd aangeven of de functionaliteit van de voortplantingsplaatsen en vaste rust- of verblijfplaatsen tijdens en na uitvoer van de activiteiten gegarandeerd kan worden.

3.1 Gewenste ontwikkeling

Het plan omvat het verwijderen of afbreken van de bestaande caravans en chalets, het schonen en het bouwrijp maken van het terrein. Op het laatst zullen ook de beide woningen worden gesloopt. Plan is in totaal 37 nieuwe woningen in diverse categorieën te realiseren en deze groen in te passen. Zo komt er een wadi, een veld voor natuurlijk buitenspelen en een collectieve moestuin. Ook de twee bestaande woningen worden vervangen. Deze activiteiten vallen onder de definitie van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling op basis van de Wet natuurbescherming.

Uit de quickscan bleek dat alleen in de te slopen dubbele woning waarschijnlijk huismussen broeden en verblijfplaatsen van vleermuizen niet op voorhand zijn uit te sluiten.

4 Mogelijke effecten sloop voor vleermuizen

Volgens de literatuurgegevens en eigen waarnemingen komen in de bredere omgeving van het plangebied diverse soorten vleermuizen voor, zoals de gewone en ruige dwergvleermuis en rosse vleermuis. Deze soorten zijn strikt beschermd onder de Wet natuurbescherming, op basis van Bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Zowel de zomer- als winterkolonies, als paarplaatsen en kraamkamers zijn beschermd tegen verstoring en vernietiging. Ook belangrijke foerageerroutes zijn beschermd. Op het park zelf zijn verblijfplaatsen niet te verwachten. De rosse vleermuis is een boombewonende soort. Op het terrein zelf zijn geen voor deze soort geschikte bomen aangetroffen. De omliggende bomen blijven behouden. De beide woningen hebben wel diverse openingen die potentieel toegankelijk zijn voor bijv. de gewone dwergvleermuis. Hoewel de kans gezien de te volgen aanvliegroutes niet heel groot lijkt, zijn verblijfplaatsen in de woning niet geheel uit te sluiten.

Het onderzoek richt zich met name op de gewone dwergvleermuis, al zullen eventuele waarnemingen van andere soorten uiteraard ook worden meegenomen.

4.1 Gewone dwergvleermuis

De gewone dwergvleermuis is de meest zichtbare en meest algemeen voorkomende vleermuis in Nederland en tevens één van de kleinste. Ze wegen 3,5 tot 8 gram en hebben een spanwijdte van 18 tot 24 centimeter. De vlucht is zeer beweeglijk en fladderend.

De gewone dwergvleermuis gebruikt een netwerk van verblijfplaatsen en is te vinden in zowel gebouwen als holle bomen. Overwegend wordt gebruik gemaakt van gebouwen, vooral als kraamplaats. De gewone dwergvleermuis is een sociale vleermuis. Ze leven in kolonies van sociaal samenhangende genetisch verwante groepen vrouwtjes.

Vanuit de verblijfplaatsen vliegen gewone dwergvleermuizen achter elkaar aan richting foerageergebied. Ze zijn vanaf de schemering en 's nachts actief. Kwetsbare perioden, zoals tijdens de winterrust, worden vaak in grote groepen bijeen doorgebracht.

Gewone dwergvleermuizen zijn over het algemeen standvleermuizen. Ze zijn doorgaans plaatstrouw waarbij ze meerdere verblijfplaatsen gebruiken en kunnen wanneer daar aanleiding toe is regelmatig verhuizen. Migratie naar winterverblijfplaatsen over een afstand van 100 tot 200 kilometer is bekend, maar gebruikelijker is een afstand van 35 – 60 kilometer.

Nieuwe verblijfplaatsen worden maar beperkt al op korte termijn in gebruik genomen. De snelheid van in gebruik name lijkt af te hangen van het feit of de plek al bij vleermuizen bekend is of niet. De verblijfplaatsen bevinden zich in gebouwen in spouwmuren, achter gevelbetimmering, daklijsten en vensterluiken. Ook zijn ze soms te vinden in sluizen of via-ducten, onder dakpannen, expansievoegen e.d. en in bomen. Het betreffen met name spleetvormige ruimtes. Soms worden individuen ook aangetroffen tussen een enkelsteens buitenmuur en het isolatiemateriaal of in koude dakconstructies. De gewone dwergvleermuis is geen typische kastenbewoner, op een enkele kraamkolonie en zomerverblijf van een mannetje na worden slechts paarverblijven in kasten aangetroffen.

De vrouwtjes krijgen doorgaans één jong per jaar. Na ongeveer 6 weken na de geboorte is het jong zelfstandig. Natuurlijke vijanden van de gewone dwergvleermuis zijn vooral huisdieren (met name katten). Verder ook sperwer, boomvalk en uilen.

Gewone dwergvleermuizen jagen in gesloten tot half open landschap. Zevliegen op een hoogte van gemiddeld 2 – 5 meter, maar soms wel tot 15 meter. Het voedsel van de gewone dwergvleermuis bestaat uit muggen, dansmuggen, schietmotten, maar ook haften, gaasvliegen, nachtvinders en soms ook kevers. Ze vangen deze prooien in de vlucht. Een gemiddelde kraamkolonie van 50 dieren vangt in een jaar meer dan 10 miljoen muggen.

De gewone dwergvleermuis is een gebouwbewonende soort. Gewone dwergvleermuizen kunnen in allerlei gebouwen en bouwwerken voorkomen; grotere kolonies worden vaak aangetroffen in bejaardentehuizen, zorgcentra, galerijflats, fabrieken e.d.

Hij maakt jaarrond gebruik van gebouwen en kan daar op allerlei plekken voorkomen: in spouwmuren, achter daklijsten, onder dakpannen, spleten en nissen in muren, etcetera.

Paarverblijfplaatsen en individuele dieren worden ook wel in bomen aangetroffen. De verblijfplaatsen hebben een specifiek microklimaat nodig waarbij de volgende criteria relevant zijn: temperatuur, vochtigheid, snelheid van opwarmen of afkoelen. Essentieel is dat de verblijfplaats tochtvrij is in verband met de temperatuurregulatie en het voorkomen van uitdroging in de winter. Ook moeten de winterverblijven grotendeels vorstvrij zijn.

De verblijfplaats moet voldoende bewegingsruimte hebben om zich te kunnen verplaatsen, bijvoorbeeld om dicht naar de opening te kunnen gaan bij hitte of een stukje verder er vanaf om juist warmte op te kunnen zoeken. Ze zoeken telkens de optimale plek waar ze zo veel mogelijk energie kunnen besparen.

Ze lijken een voorkeur te hebben voor een 'groene omgeving'. Vooral in gebieden met bebouwing nabij parken, loofbossen, houtwallen en beschutte waterpartijen komen ze veel voor. De soort wordt in veel mindere mate waargenomen in grootschalige agrarische gebieden, dit alleen als het geschikt foerageergebied betreft

4.2 Vleermuisprotocol

Het vleermuisprotocol van de Groene bureaus geeft richtlijnen over welke onderzoeksinspanning moet worden verricht om verblijfplaatsen te kunnen uitsluiten. Het gaat dan om kraamplaatsen (april-juni), zomerverblijfplaatsen (juni-aug) en paarplaatsen (sept-okt).

De eerste stap is een inschatting te maken van de mogelijkerwijs te verwachten soorten en de geschiktheid van een eventuele verblijfplaats.

Op basis van de bevindingen van de quickscan is vastgesteld dat in de dubbele woning diverse openingen heeft waar vleermuizen in principe toegang kunnen hebben. Nader onderzoek is dan ook nodig om verblijfplaatsen uit te sluiten of aan te tonen.

Dit moet dan gebeuren met behulp van een batdetector, op dagen met geschikte weersomstandigheden en 2x2 uur per functie (voor zonsopkomst of na zonsondergang).

4.3 Locatiebezoeken

Omdat verblijfplaatsen op voorhand niet 100% zijn uit te sluiten is een aantal locatiebezoeken gebracht, met een tussenperiode van minimaal 20 dagen. Daarbij is gebruik gemaakt van een batdetector, type Balogger-M. Deze slaat alle waarnemingen automatisch op. Met het programma BatExplorer zijn de waarnemingen geanalyseerd. Gezien het warme voorjaar (april/mei) waren de vleermuizen al vroeg in het jaar actief.

Tabel 1: Overzicht vleermuisbezoeken

Datum	Tijd	Weer
20 april 2020	20.30-22.30 uur	14°C, droog, bew. 0/8, O 3 Bf
26 mei 2020	03.30-5.30 uur	10°C, droog, bew. 0/8, O 1 Bf

Ter ondersteuning is gebruik gemaakt van een warmtebeeldcamera Pulsar Helion XQ19F. Er was op beide dagen vrij veel activiteit van vleermuizen, al betrof het vooral over- en langsvliegende dieren.

Op 20 april waren diverse laatvliegers aan het jagen achter op het campingterrein. Ook kwam een aantal overvliegen van west naar oost en van zuid naar noord. Er kwamen 3 rosse vleermuizen hoog over vliegen in westelijke richting. Diverse gewone dwergvleermuizen vlogen langs de Husselsesteeg richting westen. In de bomen langs de Husselsesteeg en in de bomen rond Husselsesteeg 24 werd gejaagd. Er zijn geen uitvliegende dieren waargenomen of jagende dieren in de nabijheid van de dubbele woning Husselsesteeg 22/22a.

Op 26 mei zijn vooral langsvliegende dieren gezien langs de Husselsesteeg richting oosten. Er is sprake van een vliegroute. Zeker enige tientallen dieren vlogen langs. Het betrof het meest de gewone dwergvleermuis en ook watervleermuizen. Verder enkele jagende gewone dwergvleermuizen en een enkele overvliegende rosse vleermuis. Er zijn geen invliegende dieren waargenomen. Na 4.55 uur is er geen activiteit meer waargenomen.

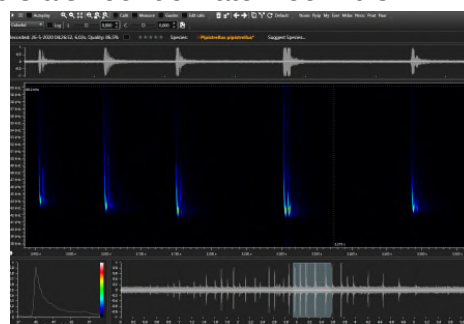
In totaal zijn de volgende aantallen geregistreerd (overvliegend, jagend, langsvliegend), waarbij aangetekend dat een jagende gewone dwergvleermuis al snel een 3-6 opnames per minuut geeft:

Soort	Aantal registraties
Laatvlieger	29
Rosse vleermuis	14
Gewone dwergvleermuis	109
Ruige dwergvleermuis	2
Watervleermuis	9

Op basis van de waarnemingen is in de woning met zekerheid geen kraamkolonie aanwezig. De vleermuizen kwamen niet in de directe omgeving van de woning. Daarentegen lijkt de omgeving wel in trek, gezien het aantal soorten en registraties. De Husselsesteeg zelf lijkt een vliegroute voor zowel de gewone dwergvleermuis als voor de watervleermuis.

In de omgeving is mogelijk een verblijfplaats van de laatvlieger. Een redelijk aantal was enige tijd aan het jagen boven de camping en ook zijn enige overvliegende dieren gespot.

Samenvattend is te stellen dat de Husselsesteeg 22/22a tijdens de bezoeken niet in gebruik was als verblijfplaats. Aangezien ook geen vleermuizen binnen 5-10m van de bungalow kwamen is te stellen dat er met zekerheid geen kraamplaats is en ook geen veelgebruikte verblijfplaats.

*Spectrogram gewone dwergvleermuis
thv Husselsesteeg 22 Putten
(3 juni 2020 – 4:42 uur)*

Voor juridische uitsluitel van het gebouw als zomerverblijfplaats en paarplaats dient conform het vleermuisprotocol nog een aantal aanvullende rondes te worden uitgevoerd in de periode juli-september.

4.4 Conclusie vleermuizen

Tijdens de locatiebezoeken zijn geen in- of uitvliegende vleermuizen waargenomen in de te slopen dubbele woning Husselsesteeg 22/22a te Putten. Er is met zekerheid geen kraamkolonie in het gebouw aanwezig. Gezien het relatief grote aantal waarnemingen in de omgeving en geen waarnemingen rond het gebouw zelf is de verwachting dat het gebouw niet in gebruik is als verblijfplaats.

Voor juridische zekerheid is het advies een aantal extra rondes in de periode juli-oktober uit te voeren.

Er zijn wel diverse soorten vleermuizen in de omgeving aanwezig. De plannen voor invulling van het gebied zijn o.a. een heel groene uitstraling en een wadi. Door in de gebouwen diverse potentiële verblijfplaatsen te creëren is mogelijk een aantal soorten te verleiden die te gaan gebruiken. Vleermuizen eten zeer veel muggen.

5 Mogelijke effecten sloop voor de huismus

Tijdens het locatiebezoek in februari 2020 bleken er nesten van huismussen aanwezig onder de pannen van de schuur en mogelijk onder de zuidgevel van het woonhuis.

Doel van het nader onderzoek is te onderzoeken om hoeveel nesten het gaat en wat de sloop voor gevolgen heeft voor de lokale populatie.

Het mag niet leiden tot verslechtering van de gunstige staat van instandhouding. Onder een gunstige staat van instandhouding wordt verstaan dat er een voldoende grote populatie in een voldoende groot natuurlijk habitat aanwezig is en waarschijnlijk zal blijven en dat ook het verspreidingsgebied niet kleiner wordt.

5.1 Ecologie huismus

De huismus is 14 tot 16 centimeter lang en weegt maximaal 35 gram. Het mannetje heeft een grijze kruin en een zwarte bef tot op de bovenborst, bruine veren en een opvallende witte vleugelstreep. Het vrouwtje heeft meer egaal gekleurde veren en een effen lichte borst. Gemiddelde leeftijd is 1-2 jaar, maar ze kunnen ook makkelijk 5-10 jaar worden.

Huismussen zijn voor nestplaatsen in de regel afhankelijk van woningen. Ook voor zijn voedsel is de huismus sterk afhankelijk van wat de mens hem al dan niet bewust biedt. Deze voedselbron moet continu aanwezig zijn. Huismussen zijn standvogels, die zich meestal niet meer dan enkele honderden meters van de broedplaats verwijderen en in het broedseizoen nog minder ver.

Huismussen zijn sociale dieren: broeden, foerageren, baltsen, stofbaden nemen, slapen en uitzwermen na de broedperiode zijn allemaal activiteiten die in groepsverband plaatsvinden.

Plekken waar voedsel gezocht worden moeten in de directe omgeving van schuil- en vluchtmogelijkheden liggen. Voor het duurzaam overleven is een groepsgrootte van minimaal 10 paar noodzakelijk.

De broedtijd is van begin april tot en met augustus, waarbinnen 2 tot 3 legsels worden grootgebracht. De nestbouw begint al in maart. Ook buiten de broedperiode wordt aan het nest gebouwd en wordt het nest ook gebruikt als slaapplek. Eén succesvol broedsel per seizoen is niet voldoende om de populatie in stand te houden, daarvoor zijn ook succesvolle vervolglegels noodzakelijk.

Het leefgebied van de huismus moet voldoen aan een combinatie van een aantal eisen, die ook nog eens binnen een straal van enkele meters (dekking bij voedselbronnen) tot enkele honderden meters (nestplek en voedselbronnen) moeten liggen. Het betreft een combinatie van nestgelegenheid, voedsel (voor volwassenen en jongen), dekking (stekelige struiken; groenblijvende struiken, coniferen en klimplanten, klimop), plekken voor stofbaden en

drinkwater. Ontbreekt één van de onderdelen of liggen ze te ver van elkaar verwijderd, dan is het habitat niet geschikt.

5.2 Effecten sloop dubbele woning op de huismus

Dit hoofdstuk gaat in op de effecten van de plannen op de huismussen in het gebied.

In geval van huismusnesten is een ontheffing nodig voor het vernietigen van nesten, waarvoor de provincie Gelderland het bevoegd gezag is. Een ontheffing kan alleen worden verleend als voldaan wordt aan in de Wet genoemde voorwaarden:

- Er is geen andere bevredigende oplossing (locatie, inrichting, werkwijze)
- Er is een geldig belang:
 - o volksgezondheid of openbare veiligheid (bijv. asbest)
 - o veiligheid luchtverkeer
 - o bescherming flora en fauna
 - o voorkomen schade
- Het mag niet leiden tot verslechtering van de gunstige staat van instandhouding

Onder een gunstige staat van instandhouding wordt verstaan dat er een voldoende grote populatie in een voldoende groot natuurlijk habitat aanwezig is en waarschijnlijk zal blijven en dat ook het verspreidingsgebied niet kleiner wordt.

5.3 Huismusnesten

Uit de quickscan leken oude nesten van de huismus aanwezig onder de pannen van het bijgebouw van de dubbele woning.

Nesten van de huismus vallen onder categorie 2 van de lijst jaarrond beschermde nesten. Dit staat niet als zodanig in de Wnb, maar betreft een door het ministerie in 2009 aangepaste lijst. Het gaat om koloniebroeders, die honkvast zijn en afhankelijk van bebouwing of biotoop. Het ministerie (EZ / RVO) gaat er van uit dat het verbod op het opzettelijk verstoren of vernietigen van nestplaatsen, art. 3.1 lid 2, betrekking heeft op de functie van de verblijfplaats en over het behoud van de functionaliteit van de verblijfplaats en de leefomgeving.

Ook de woning zelf heeft diverse voor mussen toegankelijke plaatsen, onder en tussen de pannen. Conform het kennisdocument huismus heeft het de voorkeur de locatiebezoeken in de broedperiode (april-juni) te brengen.

5.4 Aanvullende bezoeken huismus

Op 3 en 21 april 2020 zijn na zonsopkomst aanvullende bezoeken gebracht. Doel was om te zien of er broedende mussen aanwezig zijn en hoeveel nesten het betreft.

Tijdens de bezoeken zijn er 3 nestplaatsen geteld, één in de zuidgevel van het bijgebouw, één onder de pannen in de zuidgevel van de woning en één in het gat in de muur. Er is zelfs een paring waargenomen.

Tijdens het vleermuisbezoek op 26 mei september is met een warmtebeeldcamera gekeken of er nog nesten in gebruik te zien waren. Er bleek een nest in gebruik in het bijgebouw.

5.5 Functionele leefomgeving

Bij de werkzaamheden is van belang het behoud van de functionaliteit van de verblijfplaats en de leefomgeving.

Behoud van functionaliteit betekent dan:

- tijdens en na de werkzaamheden is de functie behouden
- de functie is behouden voor de betreffende individuen
- de getroffen maatregelen moeten met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid functioneel zijn en/of werken
- altijd werken buiten het broedseizoen

Uit een omgevingscheck bleek dat de huismus in vrijwel alle omliggende woningen voorkomt. Naast verblijfplaatsen zijn er vlakbij heggen en bosjes aanwezig, waar de mussen gebruik van maken. Waarschijnlijk vindt het foerageren deels plaats in de omgeving en op de huidige camping waar meer voer aanwezig is.

Er zijn op diverse plaatsen in de omgeving huismussen waargenomen. Bijvoorbeeld op of rond de woningen Husselsesteeg 20, 16, 24, 26, 21 en 23. Ook zijn huismussen gezien vliegend over het weiland tegenover de woning. In de nabije en bredere omgeving is daarmee een goed mussenbiotoop aanwezig. Er is sprake van een stabiele lokale populatie.

In de geplande indeling van de nieuwe woningen is veel groen aanwezig en een grote variatie aan woningen. Het leefgebied is nu beperkt tot de strook rond de Husselsesteeg. Na realisatie van de plannen is ook het huidige campingterrein goed leefgebied voor de huismus.

Ook tijdens de sloop moet de functionaliteit behouden blijven. Daarvoor zijn mitigerende maatregelen nodig.

5.6 Onderbouwing sloop woning en schuur

Voordat tot sloop kan worden overgegaan moet blijken dat de voorgestelde aanpak de 'meest bevredigende oplossing' is om de werkzaamheden te realiseren. Ofwel er zijn geen andere oplossingen mogelijk. Hierbij wordt gekeken naar locatie, inrichting en werkwijze.

5.6.1 Wettelijk belang en andere oplossingen

Het betreft een verouderde dubbele gasgestookte woning met oude opstallen. In de woning **is asbest verwerkt?**. De woning is oud en ongeïsoleerd. Ook de bijgebouwen zijn oud en in slechte staat. **Er is een asbestinventarisatie uitgevoerd ??**. Het opknappen van de woningen en de schuren is feitelijk onbegonnen werk. Het slopen van de opstallen, het schoon opleveren van de grond en vervangende nieuwbouw is daarmee de enige reële oplossing.

Ook is er in deze situatie en op deze locatie geen andere bevredigende oplossing voorhanden dan sloop van de bestaande bebouwing en nieuwbouw, conform de huidige standaarden van duurzaamheid.

5.6.2 Inrichting

Na de sloop is het plan een twee nieuwe vrijstaande woningen met bijgebouw te realiseren. De nieuwe tuinen worden voorzien van bosjes en hagen. Het plan zal daarmee geen negatieve effecten hebben op de functionele leefomgeving. In de nieuwbouw worden permanen-

te voorzieningen aangebracht in de vorm van inbouw neststenen voor zowel huismussen als gierzwaluwen, zodat het aantal nestplaatsen feitelijk zal toenemen.

5.6.3 Werkwijze

De sloop van de woningen en het bijgebouw moet plaatsvinden buiten de broedtijd, d.w.z. tussen half september en maart en niet tijdens perioden met vorst. Van te voren is het noodzakelijk voldoende mitigerende maatregelen te treffen. Bij erg koude perioden moet de sloop worden uitgesteld. Indien mogelijk is uitvoering in oktober-november de beste periode voor de sloop. Maatwerk is aan te bevelen, wat mogelijk is door te werken conform een ecologisch werkprotocol. Bij de realisatie van de woningen is het plaatsen van permanente voorzieningen noodzakelijk. Gekozen is voor het in de nieuwbouw meenemen van inbouw neststenen.

5.7 Mitigerende maatregelen

Voordat de woningen gesloopt worden zijn mitigerende (verzachtende) maatregelen nodig. Het betreft tijdelijke maatregelen (voor en tijdens de sloop en de bouw) en permanente voorzieningen in de nieuwbouw. De huismus is gehecht aan de verblijfplaats. Een (tijdelijke) vervangende nestkast heeft waarschijnlijk niet dezelfde eigenschappen als de eigen verblijfplaats. Daarom is het plaatsen van meerdere alternatieve verblijfplaatsen per nestplaats noodzakelijk. Per nestplaats moeten twee tijdelijke voorzieningen worden opgehangen op gunstige plaatsen, in dit geval dus 6 huismuskasten.

Huismussen zijn gevoelig voor veranderingen in de omgeving en moeten daar erg aan wennen. Daarom moeten de nestvoorzieningen minimaal 3 maanden voor uitvoering van de werkzaamheden zijn gerealiseerd. Hoe dichterbij de oorspronkelijke nestplaats des te groter de kans op succes. Bij voorkeur binnen 50m en anders binnen 200m, geeft de meeste kans dat de betrokken individuen ook gebruik zullen maken van de aangeboden alternatieven.

Het Kennisdocument Huismus geeft als richtlijnen voor mitigatie:

- nestplaatsen minimaal 3m hoog
- broedruimte minimaal 15 x 8 cm
- niet behandeld met chemische middelen
- bij voorkeur noord of oost georiënteerd
- voldoende dekking in de directe omgeving (opgaand groen, heggen e.d.)
- geschikte voedselplaatsen in de nabije omgeving
- kastopening niet dichterbij dan 50cm van elkaar
- duurzaam beheer
- bewezen effectief

In deze situatie met drie nesten moeten dan minimaal 6 vervangende voorzieningen worden geplaatst, zoals een mussenflat, een nestpan, een mussenpot e.d.

Op het perceel zelf zijn verder geen mogelijkheden tijdelijke voorzieningen op te hangen op 3m of hoger. De enige mogelijkheid betreft een aantal grotere bomen op en rond het perceel, of een aantal aan de gevel van één van de omliggende woningen (bij voorkeur vlak onder de goot). De kasten moeten zo worden opgehangen dat er bij de werkzaamheden geen verstoring plaats vindt.

Het leefgebied is van goede kwaliteit en zal dat naar verwachting ook blijven. Dat is van belang voor voldoende dekking, slaapplekken en voedselplekken.

Waar vaak niet direct aan wordt gedacht is dat er ook voldoende water in de omgeving moet zijn en bij voorkeur ook zanderige plekken. Mussen nemen graag een stofbad om hinderlijke parasieten kwijt te raken. Er is inmiddels ook een zandplek gerealiseerd, er zijn bosjes aanwezig en er is water.

Nadat alle tijdelijke maatregelen tijdig zijn getroffen moeten de bestaande verblijfplaatsen enige dagen voor de sloop ongeschikt worden gemaakt. De mussen hebben dan even de tijd om alternatieve plaatsen op te zoeken.

In de nieuwbouw kan dan een permanente voorziening worden aangebracht bijvoorbeeld door vogelschroot na de 2^e pannenlaag te plaatsen (noord- of oostgevel) of door het plaatsen van duurzame nestkasten, bijvoorbeeld Waveka 1SP (koloniekast), IB MU 01 (inbouwsteen), Vivarapro IB DI 01 (inbouwsteen, NK MU 06 (opbouwkast), bij voorkeur aan de noord- of oostzijde. Keuze maken

Gekozen is voor het in de nieuwbouw meenemen van drie inbouw neststenen per woning, zoals aangegeven in de situatietekening bij de aanvraag.??

Als de andere nieuwe woningen eerder worden gebouwd dan de bestaande gesloopt dan kunnen daar ook nestplaatsen als mitigatie worden aangeboden.

5.8 Ecologisch werkprotocol

Voor een duidelijk overzicht van de te treffen maatregelen, de volgorde van werkzaamheden e.d. is een ecologisch werkprotocol een hulpmiddel. De provincie vraagt een dergelijk protocol overigens ook als bijlage bij de aanvraag ontheffing Wnb soorten.

De functies van het gebied voor de huismus moeten behouden blijven. Door het nemen van geschikte maatregelen kunnen negatieve effecten worden uitgesloten. Deze maatregelen moeten leiden tot behoud van de ecologische functionaliteit van het gebied voor de huismus. De maatregelen moeten aanwezig zijn én functioneren voordat de werkzaamheden starten.

Het gaat het dan om bijvoorbeeld een of enkele van de volgende typen maatregelen:

- Behoud van nestgelegenheid door het tijdig aanbieden van voldoende nieuwe huisvestingsmogelijkheden in de vorm van nestkasten, neststenen, vogelvides e.d. Voor elke vernietigde verblijfplaats minimaal twee
- Behoud van voldoende dekkingsmogelijkheden door aanplant van doornige struiken, groenblijvende heesters e.d. binnen 2,5 meter van plekken waar gefoerageerd wordt
- Behoud van slaapgelegenheden door aanbrengen van bijvoorbeeld groenblijvende gevelbegroeiing of heesters
- Behoud van voldoende drinkwater door bijvoorbeeld aanleg van vijvers
- Behoud van voldoende mogelijkheden voor nemen van stofbaden door zandige plekken te realiseren of te handhaven.
- Werken buiten de broedtijd, welke loopt van medio april- half augustus

Een ecologisch werkprotocol moet op de locatie aanwezig te zijn en onder alle betrokken partijen bekend zijn. Werkzaamheden moeten aantoonbaar conform dit protocol worden uitgevoerd.

Door zorgvuldige uitvoering en het treffen van de genoemde mitigerende maatregelen komt de functionaliteit van de leefomgeving van de huismus niet in het geding.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Algemeen

Adviesbureau Groenewold Milieu & Natuur heeft in opdracht van initiatiefnemer een nader onderzoek uitgevoerd aan de Husselsesteeg 22 in het buitengebied van Putten. Het plan omvat verwijdering van de caravans en chalets, het schonen van het terrein en realisatie van in totaal 37 woningen. Het gaat dan om 10 tiny houses, 11 tussenwoningen, 6 eindwoningen, 4 tweekappers en 4 vrijstaande woningen. Ook de 2 bestaande woningen worden vervangen door nieuwe. Uit de quickscan is gebleken dat waarschijnlijk nesten van de huismus aanwezig zijn in de bestaande dubbele woning. Ook zijn verblijfplaatsen van vleermuizen niet op voorhand uit te sluiten.

6.2 Huismus

Er is bij de aanvullende bezoeken een drietal nesten van de huismus geconstateerd. Het is aan te bevelen hiertoe een aanvraag Wnb soorten in te dienen bij de provincie. Minimaal 3 en bij voorkeur 6 maanden voor de sloop moeten 6 nestkasten worden opgehangen op geschikte plaatsen in de omgeving, als mitigatie.

6.3 Vleermuizen

Op basis van de aanvullende bezoeken zijn geen verblijfplaatsen van vleermuizen in de dubbele woning aangetroffen. Wel is een aantal soorten aanwezig in de (wijdere) omgeving. Dat geeft mogelijkheden voor realisatie van nieuwe verblijfplaatsen in de te realiseren woningen in het plan (daklijsten, overstekken, boeidelen, vleermuiskasten e.d.).

Om ook zomerverblijfplaatsen en paarplaatsen juridisch uit te sluiten of aan te tonen is volgens het vleermuisprotocol een aantal bezoeken nodig in de periode juli-oktober.

6.4 Ecologisch werkprotocol

Bij de aanvraag Wnb soorten voor de huismus is een ecologisch werkprotocol nodig. Hierin staan de maatregelen die nodig zijn om de functies van het gebied voor de huismus te behouden. Ook staat er in wanneer de werkzaamheden worden uitgevoerd en waarbij ecologische begeleiding nodig is.

Deze maatregelen moeten leiden tot behoud van de ecologische functionaliteit van het gebied voor de huismus. De maatregelen moeten aanwezig zijn én functioneren voordat de werkzaamheden starten

7 Advies

- 1) Een aanvraag Wet natuurbescherming soorten indienen bij de provincie, vanwege de aanwezigheid van drie huismusnesten op de Husselsesteeg 22/22a te Putten.
- 2) Op basis van de waarnemingen lijkt het gebouw niet in trek als verblijfplaats voor vleermuizen. Voor juridisch voldoende zekerheid is aan te bevelen in de periode juli-oktober nog een aantal bezoeken te brengen.
- 3) Als bijlage bij de aanvraag Wnb soorten voor de huismus een ecologisch werkprotocol (laten) opstellen.

8 Literatuur

- Broekhuizen, S., B. Hoekstra, V. Van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992. Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, 3de herziene druk.
- BIJ12, Juli 2017, Kennisdocument Huismus 1.0
- BIJ12, Juli 2017 Kennisdocument Steenuil 1.0
- BIJ12, Juli 2017, Kennisdocument Gierzwaluw 1.0
- BIJ12, Juli 2017, Kennisdocument Das 1.0
- BIJ12, Juli 2017, Kennisdocument Gewone dwergvleermuis 1.0
- Eekeren, N. van & F. Smeeding, 2006, Praktijkhandleiding Evenwichtige verschraving van natuurgronden door uitmijnen van fosfaat met grasklaver en kalibemesting.
- Janssen, J.A.M. en Schaminée, J.H.J., 2008: Soorten van de habitatrichtlijn
- Lange, R., P.Twisk, A. van Winden & A. van Diepenbeek, 1994. Zoogdieren van West-Europa. Stichting Uitgeverij KNNV en VZZ i.s.m. Vereniging Natuurmonumenten.
- Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers (red.) (1997). Atlas van de Nederlandse vleermuizen, Stichting Uitgeverij van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- Ministerie van BiZa, juli 2019, Factsheet woningbouwplannen, stikstof en Natura-2000 gebieden
- Provincie Gelderland: Omgevingsverordening
- Provincie Gelderland: Mitigatiecatalogus gebouwbewonende soorten, Arcadis, 27 september 2018
- Regiebureau Natura 2000, Naslagwerk Natura 2000
- www.gegevensautoriteitnatuur.nl
- <http://geodata2.prv.gelderland.nl/>
- www.infomil.nl
- <http://mineleni.nederlandsesoorten.nl/>
- www.Natura2000.nl
- www.Natuurloket.nl
- www.RAVON.nl
- www.rijksoverheid.nl
- www.soortenregister.nl
- <http://www.synbiosys.alterra.nl/Natura2000>
- <http://www.vleermuis.net>
- www.waarneming.nl (website met soortenwaarnemingen in Nederland)
- www.wetten.nl

Bijlagen

1. Overzicht situatie
2. Foto's plangebied
3. Voorbeeld voorzieningen huismus

Bestaande situatie

Nieuwe situatie

Bijlage 2 Foto's plangebied

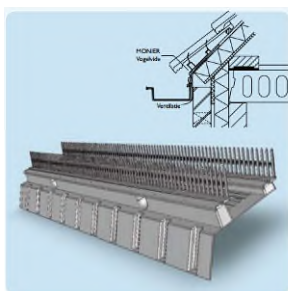
Bijlage 3 Voorbeeld voorzieningen

Huismus

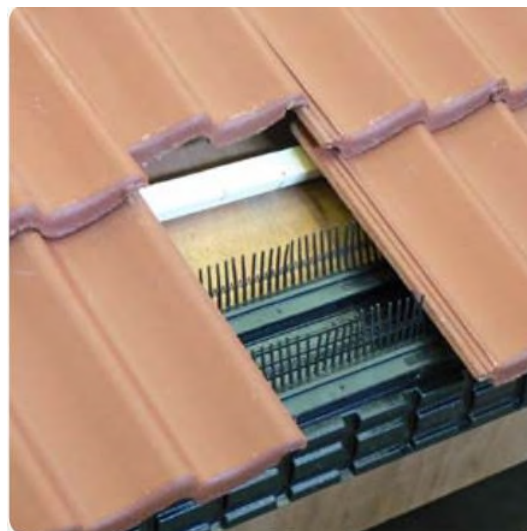
(verplicht indien nesten
verdwijnen)

Mussenflat

Mussenvide

Voorkom een koudebrug bij neststenen en inbouwkasten

Enkele tips om te voorkomen dat een koudebrug ontstaat bij neststenen en inbouwkasten.

Bij het inmetelen van een neststeen voor gebouwbewonende vogels en/of vleermuizen, moet soms een deel van de isolatie worden uitgesneden in de vorm van de neststeen. Om een koudebrug te voorkomen, wordt aan de achterkant van de neststeen een stuk hoogwaardiger isolatiemateriaal geplakt. Men kan er ook voor kiezen om de isolatielaag ongemoeid te laten en de neststeen aan de voorkant een stukje te laten uitsteken.

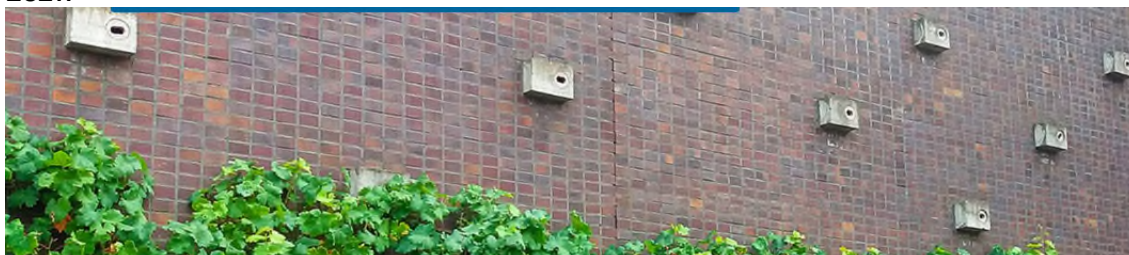
Gerelateerde maatregelen

- ✓ Bijenstein
- ✓ Entreesteen Vleermuizen
- ✓ Halfopen neststeen
- ✓ Inbouwkast voor vleermuizen
- ✓ Neststeen gierzwaluw (verborgen)
- ✓ Neststeen gierzwaluw (zichtbaar)
- ✓ Neststeen Huismus
- ✓ Tichelaar vleermuiskast
- ✓ Vleermuis inlaatklep
- ✓ Vleermuissteen
- ✓ Vleermuis wandsysteem

Relevante soorten

- ✓ Gewone dwergvleermuis
- ✓ Gewone grootoorvleermuis
- ✓ Gierzwaluw
- ✓ Huismus
- ✓ Laatvlieger
- ✓ Meervleermuis

2ezw

Neststeen Huismus

Deze nestkast is te gebruiken als opbouwkast maar kan ook ingemetseld worden bij nieuwbouw.

Deze nestkast is ideaal als broedplaats voor huismussen. Deze nestkast is te gebruiken als opbouwkast maar kan ook ingemetseld worden bij nieuwbouw- en renovatieprojecten. Het plaatsen van meerdere nestkasten bij elkaar is wenselijk, omdat huismussen in de regel in kolonies broeden.

De nestkast ophangen met de bijgeleverde pluggen en bouten, bij voorkeur aan de gevel van een pand onder een dakrand of goot. U kunt de nestkast ook vrij aan de gevel hangen, hierbij moet u minimaal 3 meter hoogte aanhouden. Als u de nestkast als inbouwsteen wilt gebruiken moet u ook minimaal 3 meter hoogte aanhouden. De hoogte van de nestkast is gemaakt op maatvoering van een standaard waalformaat (4 lagen hoog). bij inbouw wordt de voorzijde van de gelijk met de voorzijde van de gevel geplaatst. De isolatie in de spouw kan gewoon doorlopen achter de steen dus er ontstaat geen koudebrug. Moet er toch isolatie weggesneden worden dan is het belangrijk om de isolatie ruim om de omtrek van de kast weg te snijden. De ruimte achter de kast moet in dat geval opgevuld worden met een harde isolatie. Nestkast niet met de invliegopening naar het zuid/westen en zorg ervoor dat de nestkast niet de hele dag in de zon hangt. Er hoeft geen nestmateriaal toegevoegd te worden.

Niet alleen huismussen, ook mezen en ringmussen kunnen gebruik maken van deze voorziening. De nestkast kan één keer per jaar worden schoongemaakt, ná het broedseizoen, hiervoor draait u de haak onderaan in het midden één slag. Daarna kan het voorfront van de nestkast gehaald worden.

Als de kast niet is ingemetseld, maar opgehangen is, dan moet ook jaarlijks de deugdelijkheid van de ophanging gecontroleerd worden.

Afmetingen

Buitenmaat (b x h x d) 29 x 24 x 15.5 cm

Binnenmaat (b x h x d) 22 x 17 x 12 cm

Tips

- Deze nestkast kan worden opgehangen als nestkast maar kan ook ingemetseld worden. Huismussen broeden bij voorkeur kolonies.
- Het plaatsen van meerdere nestkasten bij elkaar is aan te raden.
- Ook de omgeving moet voldoen aan biotoopwensen van de huismus

Meer info en waar te bestellen

Neststeen voor huismussen van Vivara-pro

Gerelateerde maatregelen

- ✓ Voorkom een koudebrug bij neststenen en inbouwkasten

Relevante soorten

- ✓ Huismus

BIJLAGE 1 Wet natuurbescherming

Hoofdstuk 3. Soorten

§ 3.1. Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

Artikel 3.1

- 1 Het is verboden opzettelijk van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn te doden of te vangen.
- 2 Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
- 3 Het is verboden eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te rapen en deze onder zich te hebben.
- 4 Het is verboden vogels als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te storen.
- 5 Het verbod, bedoeld in het vierde lid, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Artikel 3.2

- 1 Het is verboden vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn dood of levend, of gemakkelijk herkenbare delen daarvan, of uit deze vogels verkregen producten te verkopen, te vervoeren voor verkoop, onder zich te hebben voor verkoop of ten verkoop aan te bieden.
- 2 Het verbod, bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing ten aanzien van vogels van soorten, genoemd in bijlage III, deel A, bij de Vogelrichtlijn, die aantoonbaar overeenkomstig het bepaalde bij of krachtens deze wet zijn gedood of gevangen, onderscheidenlijk verkregen, en ten aanzien van delen of producten van die vogels.
- 3 Het verbod, bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing ten aanzien van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen vogels van soorten, genoemd in bijlage III, deel B, bij de Vogelrichtlijn, die aantoonbaar overeenkomstig het bepaalde bij of krachtens deze wet zijn gedood of gevangen, onderscheidenlijk verkregen, en ten aanzien van delen of producten van die vogels.
- 4 Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen regels worden gesteld over de verkoop, het vervoer voor verkoop, het onder zich hebben voor verkoop of het ten verkoop aanbieden van vogels van soorten, aangewezen op grond van het derde lid, en delen of producten van die vogels.
- 5 Een vogelsoort wordt op grond van het derde lid uitsluitend aangewezen, indien de handelingen, bedoeld in het eerste lid, uitgevoerd overeenkomstig regels als bedoeld in het vierde lid, er niet toe leiden dat het populatieniveau, de geografische verspreiding of de omvang van de voortplanting van deze soort in gevaar wordt gebracht of kan worden gebracht.
- 6 Het is verboden, anders dan voor verkoop, vogels, delen of producten als bedoeld in het eerste lid, onder zich te hebben of te vervoeren, tenzij deze vogels, delen of producten aantoonbaar overeenkomstig het bepaalde bij of krachtens deze wet zijn gedood of gevangen, onderscheidenlijk verkregen.

Artikel 3.3

- 1 Gedeputeerde staten kunnen ontheffing verlenen van verboden als bedoeld in artikel 3.1 of artikel 3.2, zesde lid, ten aanzien van vogels van daarbij aangewezen soorten, dan wel ten aanzien van hun nesten, rustplaatsen of eieren.
 - 2 Provinciale staten kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van verboden als bedoeld in artikel 3.1 of artikel 3.2, zesde lid, ten aanzien van vogels van daarbij aangewezen soorten, dan wel ten aanzien van hun nesten, rustplaatsen of eieren.
 - 3 Onze Minister kan ontheffing of vrijstelling verlenen van:
 - a. de verboden, bedoeld in artikel 3.2, eerste lid, ten aanzien van vogels, dood of levend, of gemakkelijk herkenbare delen daarvan, of ten aanzien van uit deze vogels verkregen producten van daarbij aangewezen soorten, of
 - b. regels, gesteld krachtens artikel 3.2, vierde lid.
 - 4 Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:
 - a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
 - b. zij is nodig:
 - 1°. in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid;
 - 2°. in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;
 - 3°. ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren;
 - 4°. ter bescherming van flora of fauna;
 - 5°. voor onderzoek of onderwijs, het uitzetten of herinvoeren van soorten, of voor de daarmee samenhangende teelt, of
-

- 6°. om het vangen, het onder zich hebben of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan;
- c. de maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort.
- 5 In een ontheffing, onderscheidenlijk vrijstelling worden in elk geval voorschriften opgenomen, onderscheidenlijk regels gesteld, over:
- a. de middelen, installaties of methoden voor het vangen of doden, waarbij enkel het gebruik wordt toegestaan van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen middelen, installaties of methoden;
 - b. de tijd en plaats waarvoor de ontheffing of vrijstelling geldt, en
 - c. de wijze waarop het risico voor het behoud van de vogelstand wordt beperkt.
- 6 De verboden, bedoeld in de artikelen 3.1 en 3.2, zesde lid, zijn niet van toepassing op handelingen ten aanzien waarvan bij of krachtens enige wettelijke bepaling een besluit is vereist, indien bij of krachtens die wet is bepaald dat het desbetreffende besluit de handelingen uitsluitend toelaat indien is voldaan aan de voorwaarden, bedoeld in het vierde lid, en dat aan het besluit de voorschriften worden verbonden, bedoeld in het vijfde lid.
- 7 De verboden, bedoeld in de artikelen 3.1 en 3.2, zesde lid, zijn niet van toepassing op:
- a. handelingen ter uitvoering van een instandhoudingsmaatregel of een passende maatregel als bedoeld in artikel 2.2, en
 - b. handelingen die zijn beschreven in en worden verricht overeenkomstig een beheerplan als bedoeld in artikel 2.3, eerste lid, een plan of een programma als bedoeld in artikel 2.3, vijfde lid, of een programma als bedoeld in artikel 1.13, eerste, zevende, of achtste lid, indien:
 - 1°. ten aanzien van het beheerplan, het plan of het programma, althans het onderdeel dat betrekking heeft op de desbetreffende handelingen, is voldaan aan het in het vierde en vijfde lid bepaalde ten aanzien van ontheffingen en vrijstellingen, en
 - 2°. het bestuursorgaan dat het beheerplan, het plan of het programma heeft vastgesteld tevens bevoegd is voor de verlening van een ontheffing, onderscheidenlijk vrijstelling als bedoeld in het eerste, onderscheidenlijk tweede lid voor dergelijke handelingen, of, als dat niet het geval is, het beheerplan, het plan of het programma is vastgesteld in overeenstemming met het bestuursorgaan dat bevoegd is voor de verlening van de ontheffing, onderscheidenlijk vrijstelling.

Artikel 3.4

- 1 Ingeval het vangen of doden van vogels als bedoeld in artikel 3.1, eerste lid, bij of krachtens deze wet is toegestaan, is het verboden deze vogels:
- a. te vangen of te doden met:
 - 1°. middelen, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Vogelrichtlijn;
 - 2°. middelen, installaties of methoden voor massaal of niet-selectief vangen of doden van vogels, of
 - 3°. middelen, installaties of methoden waardoor een soort plaatselijk kan verdwijnen, of
 - b. te achtervolgen met behulp van vervoermiddelen, genoemd in bijlage IV, onderdeel b, bij de Vogelrichtlijn, overeenkomstig de daar beschreven wijze.
- 2 Gedeputeerde staten kunnen ontheffing verlenen en provinciale staten kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van een of meer van de verboden, bedoeld in het eerste lid. Artikel 3.3, vierde en vijfde lid, is van overeenkomstige toepassing.
- 3 Onze Minister kan ontheffing verlenen van het verbod, bedoeld in het eerste lid, aanhef en onderdeel b, voor het gebruik van motorboten op open zee onder de in bijlage IV, onderdeel b, tweede gedachtestreep, tweede volzin, bij de Vogelrichtlijn genoemde voorwaarden.
- 4 Bij algemene maatregel van bestuur kunnen middelen, installaties of methoden worden aangewezen die in elk geval worden gerekend tot de middelen, installaties, onderscheidenlijk methoden, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, onder 2° of 3°